
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.711

Г. Т. Карчева, к.е.н., доцент,
О. Я. Карчева, студентка**ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ –
НЕОБХІДНА УМОВА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ**

Анотація. У статті розглянуто проблеми забезпечення ефективного управління активами і пасивами банку в контексті мінімізації ризику ліквідності та процентного ризику, підвищення фінансової стійкості банку. Проведено дослідження дотримання умов фінансової стійкості та оцінка ризику ліквідності конкретного банку за даними фінансової звітності з використанням статистичних та економіко-математичних методів.

Ключові слова: управління активами і пасивами, фінансова стійкість, ризик ліквідності, процентний ризик, волатильність.

Г. Т. Карчева, к.э.н., доцент,
О. Я. Карчева, студентка**ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ АКТИВАМИ И ПАССИВАМИ –
НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКА**

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы обеспечения эффективного управления активами и пассивами банка в контексте минимизации риска ликвидности и процентного риска, повышения финансовой устойчивости банка. Проведено исследование соблюдения условий финансовой устойчивости и оценка риска ликвидности конкретного банка по данным финансовой отчетности с использованием статистических и экономико-математических методов.

Ключевые слова: управление активами и пассивами, финансовая устойчивость, риск ликвидности, процентный риск, волатильность.

G. T. Karcheva, candidate of economic sciences, associate professor
O. Ya. Karcheva, student**EFFECTIVE ASSETS AND LIABILITIES MANAGEMENT IS THE NECESSARY CONDITION
OF BANK FINANCIAL STABILITY**

Abstract. The problems of providing effective assets and liabilities bank management in order to minimize liquidity and interest rate risks, to increase financial bank stability are considered in this article. The adherence to financial stability terms is investigated. The liquidity risk of the particular bank according to its financial accounting with the help of statistical, economic and mathematical methods it is estimated.

Keywords: assets and liabilities management, financial stability, liquidity risk, interest rate risk, volatility.

Актуальність теми дослідження. В умовах підвищеної фінансової нестабільності та збиткової діяльності багатьох банків України важливого значення набуває підвищення ефективності їх діяльності, яка значною мірою залежить від якісного управління активами і пасивами банків. Виходячи з концепції банку, що динамічно розвивається, забезпечити фінансову стійкість банку і його сталий розвиток можливо у разі ефективного управління банківськими ризиками та гнучкого управління активами і пасивами, яке передбачає не тільки мінімізацію процентного ризику і ризику втрати ліквідності, як прийнято вважати, але й мінімізацію збитків на випадок різкого погіршення зовнішніх умов і виконання комплексу дій щодо забезпечення надійності, фінансової стійкості банку за рахунок дотримання інтересів різних груп клієнтів, перш за все в частині невтрати банком ліквідності і платоспроможності та забезпечення своєчасного проведення розрахунків і отримання грошових коштів з рахунку в банку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Постановка проблеми. У посткризовий період досить велика увага приділяється підвищенню фінансової стійкості банків та банківської системи в цілому. В той же час недостатньо висвітлюються питання підвищення ефективності управління активами і пасивами банків, яке передбачає визначення адекватної структури балансу, оцінювання ризиків, а також їх постійного контролю та застосування програм хеджування для управління ризиком ліквідності та процентних ставок з метою недопущення зростання ризиків у діяльності банку та зниження стійкості та ефективності його діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Питання управління активами і пасивами та ризиками за активно-пасивними операціями досліджували такі вчені далекого і ближнього зарубіжжя, як Р. Бернд, Е. Дж. Долан, Дж. Кемпбелл, Д. С. Маммаєва, Р. Л. Міллер, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі (мол.), Д. Стоун, П. Умлсон, С. Хьюс, С. Андрюшин, Л. Белих, Ю. Буланов, А. Грязнова, Е. Васишишен, С. Ковальов, В. Кромонов, О. Лаврушин, О. Ширінська, М. Ямпольський та інші.

Зусилля зарубіжних вчених були в основному спрямовані на дослідження теоретичних аспектів управління активами і пасивами, показників динаміки і структури активів і пасивів, оцінки ризиків за активно-пасивними операціями та їх хеджуванні.

У наукових працях вітчизняних вчених І. Волошина, А. Вожжова, В. Вітлінського, О. Баранівського, В. Гейця, О. Дзюблюка, Ж. Довгань, О. Заруби, В. Міщенко, А. Мороза, В. Науменка, Л. Примостки, М. Савлука, Т. Смовженко, С. Халяви, Н. Шелудько, Р. Шіллера та ін. питанням управління активами і пасивами банків також приділялась значна увага при дослідженні проблем менеджменту та фінансового аналізу в сфері банківської діяльності, дохідності, прибутковості, достатності капіталу, якості активів.

У той же час не знайшли належного висвітлення питання підвищення ефективності управління активами і пасивами в контексті підвищення фінансової стійкості банків та ефективності їх діяльності.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів ефективного управління активами і пасивами банку, спираючись на критерії фінансової стійкості, мінімізації ризиків та забезпечення цільової прибутковості діяльності банку.

Виклад основного матеріалу. Процес прийняття управлінських рішень в банку ґрунтується не тільки на комплексному аналізі структури, динаміки і узгодженості активних і пасивних операцій, дохідності і маржі операцій банку, а обов'язково включає оцінку банківських ризиків та фінансової стійкості банку. Зауважимо, що проблеми забезпечення стійкості комерційного банку розглядалися багатьма вченими [1-5]. У той же час в економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо визначення понять «стійкість» і «стабільність», часто їх вважають синонімами, не розмежовуються поняття фінансової стійкості банків та суб'єктів господарювання, стійкість окремого банку і банківської системи, фінансовий стан і фінансова стійкість банку і т. п.

Узагальнюючи існуючі визначення стійкості, М. М. Бобрик пропонує визначати стійкість комерційного банку як «якісний динамічний стан діалектичної рівноваги, при якому реалізується його сутність і призначення в економіці, і яке зберігається протягом відносно тривалого періоду часу в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, супроводжується розширенням відтворення його діяльності з кількісної і якісної сторін у відповідності з суспільними потребами» [3, с. 33]. Спираючись на різні критерії, прийнято виділяти економічну стійкість банку, політичну, моральну, уявну, істинну, організаційну, кадрову, операційну, ділову й т. д., при цьому для будь-якого банку базовою безперечно є фінансова стійкість, у якій інтегровані характеристики решти інших структурних складових загальної стійкості комерційного банку.

Слід зупинитися на відмінностях між фінансовим станом, фінансовим положенням і фінансовою стійкістю банку. Фінансовий стан банку визначається за показниками, розрахованими за даними фінансової звітності банку на певну дату, тоді як фінансове положення визначається на підставі порівняльного аналізу фінансового стану банку серед банків-конкурентів, банків-партнерів, банків порівняльної групи та банківської системи в цілому.

На нашу думку, фінансово стійкий банк – це банк, що прогресивно розвивається та демонструє позитивну динаміку при допустимих ризиках та ефективності, для якого характерним є пропорційне і збалансоване зростання його системоутворюючих компонент – капіталу, ліквідності, активів, фінансового результату, при цьому випереджаючі темпи зростання капіталу і ліквідності можуть свідчити про зростання потенціалу фінансової стійкості банку. Наявність диспропорцій в динаміці системоутворюючих компонент, зокрема зростання обсягів діяльності ниж-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

чими темпами порівняно з капіталом і ліквідністю, створює загрозу порушення фінансової стійкості банку.

Розглянемо, чи дотримується умов фінансової стійкості банківська система України в цілому та найбільший банк в Україні – Приватбанк - в посткризовий період. Динаміка основних системоутворюючих показників, наведена на рис. 1, свідчить, що Приватбанк і банківська система в цілому в посткризовий період дотримувалися умов фінансової стійкості, забезпечуючи випереджаюче зростання капіталу і ліквідності порівняно з обсягами активних операцій і тим самим створюючи певний контрциклічний буфер на випадок виникнення фінансових шоків. За три останні роки (2009-2011 рр.) [8] власний капітал Приватбанку збільшився у 2 рази (по банківській системі – в 1,3 рази), статутний капітал – в 2,4 рази (в 2,1 рази), високоліквідні активи – в 3,2 рази (в 1,7 рази) при збільшенні загальних обсягів активів у 1,9 рази (по банківській системі – в 1,2 рази), тобто капітал і високоліквідні активи, які є основою фінансової стійкості банків, зростали більш високими темпами порівняно з обсягами діяльності. За балансовими даними Приватбанк має дещо вищий потенціал фінансової стійкості порівняно з банківською системою.

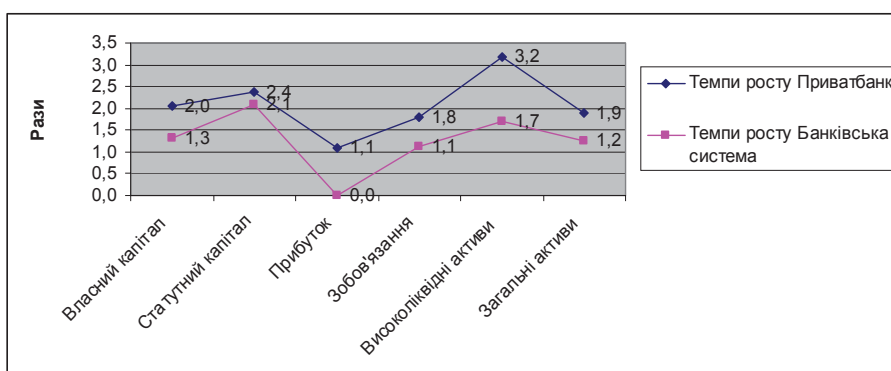

Рис. 1. Темпи росту основних показників по банківській системі України і банку за 2009-2011 роки

Про певну позитивну динаміку і фінансову стабілізацію банку в посткризовий період свідчить і динаміка загальних активів Приватбанку (Y), яка досить точно описується лінійним трендом (1), побудованим за кварталними даними. Коефіцієнт детермінації (R²) дорівнює 0,940. Відповідно до лінійного тренду (1) активи Приватбанку в середньому щоквартально зростали на 635 млн. грн.

$$Y = 6,006 + 0,635 \cdot t \tag{1}$$

R² = 0,940;

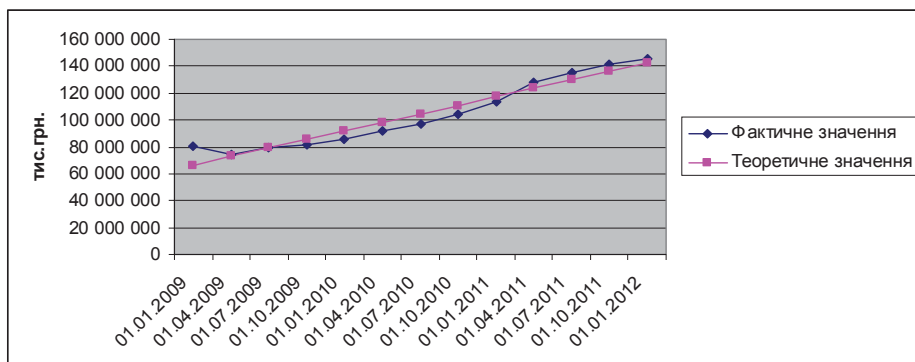

Рис. 2. Лінійна прогнозна модель загальних активів банку

Фінансова стійкість банку прямо залежить від рівня ризикованості та якості управління активами і пасивами. Дж. Сінкі вважає, що мета управління активами і пасивами – звести до мінімуму як коротко-, так і довгострокові наслідки процентного ризику [4]. У зв'язку з цим управління активами і пасивами автор розглядає через призму управління процентним ризиком банку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Д. С. Маммаєва [5] розглядає управління активами і пасивами як процес, націлений на залучення максимально допустимого обсягу ресурсів (як власних, так і залучених) та їх розміщення в максимально доходні активи, які володіють заданим рівнем ліквідності і мають обмежений рівень ризику. При цьому керівництво банку повинно намагатися максимізувати теперішню вартість активів і оптимізувати кінцеві фінансові результати. На думку А. П. Роуз, управління активами і пасивами полягає в формуванні стратегії і здійсненні заходів, які приводять структуру балансу у відповідність з його стратегічними програмами [6]. Виходячи з наведених визначень, ефективне управління активами і пасивами банку означає вибір такої структури активів та пасивів, яка б забезпечувала досягнення цілей діяльності банку. При цьому структура повинна бути такою, яка б адекватно реагувала на непередбачені події та зміни в макроекономічному середовищі (рівнях процентних ставок, валютних курсів, економічної активності). Раціональна структура активів і пасивів, сформована відповідно до вибраної банком стратегії та цільових орієнтирів, виступає необхідною умовою фінансової стійкості банків.

Прийнято виділяти чотири основні стратегії (вектори) розвитку банків [7], а саме:

- стратегія (вектор) під назвою «Демпінг», зміст якої полягає у задоволенні всіх потреб клієнтів, співробітників, акціонерів, які не відповідають реаліям ринку і можливостям банку. Така стратегія пов'язана з ризиковим управлінням активами і пасивами;

- стратегія (вектор) «Стабільний розвиток», яка передбачає задоволення економічно виправданих очікувань груп впливу з урахуванням реалій ринку і можливостей банку. Вона базується на зваженому підході до управління ризиками та активами і пасивами банків;

- стратегія (вектор) «Надзвичайна обережність і консервативність», зміст цієї стратегії полягає в намірі абсолютно мінімізувати ризики, мати великі, економічно не виправдані запаси за нормативами і оціночними показниками, що встановлюються центральними банками, включаючи запас ліквідності і капіталу;

- стратегія (вектор) «Згортання бізнесу», суть якої полягає у плановому зниженні активів і пасивів, переході до стагнації, іноді оптимізації обсягів активно-пасивних операцій.

Відповідно до змісту наведених стратегій та динаміки і структури активів і пасивів, діяльність Приватбанку значною мірою відповідає стратегії стабільного розвитку за такими ознаками, як динамічний розвиток відповідно до тенденцій ринку і вимог органів регулювання і контролю, рівень ризиків, який не перевищує середній по банківській системі, при цьому рівень процентної маржі, рентабельності активів вищий, ніж у цілому по системі. До того ж Приватбанк протягом всього посткризового періоду здійснює прибуткову діяльність (табл. 1), а банківська система України протягом 3-х років поспіль є збитковою.

Досягнути таких результатів банк зміг значною мірою завдяки гнучкому управлінню активами і пасивами комерційного банку, яке передбачає всебічну координацію між операціями по залученню і розміщенню ресурсів з метою оптимізації чистого доходу при мінімізації ризику зменшити або втратити ліквідність, ризику недостатності власного капіталу і процентного ризику.

Таблиця 1

Динаміка та структура активів Приватбанку в посткризовий період

Показники	01.01.2009		01.01.2012		Приріст/Зменшення	
	млн. грн.	% до загальних активів	млн. грн.	% до загальних активів	млн. грн.	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	6 843	7,71	21 770	12,97	14 927	в 3,1 рази
Цінні папери, всього	1 534	1,73	1262	0,75	-272	-17,7
Кредити та заборгованість клієнтів	72 788	81,96	122 922	73,22	50 134	68,9
в т. ч.						
кредити та заборгованість юридичних осіб	47 002	52,92	96 701	57,6	49 699	в 2,1 рази
кредити та заборгованість фізичних осіб	25 785	29,03	26 220	15,62	435	1,7
Резерви під знецінення кредитів	-8368	-9,42	-22 129	-13,18	-13 761	в 2,6 рази
Відношення резервів до суми наданих кредитів, %	-11,50	-11,49	-18,00	x	x	x
Основні засоби та нематеріальні активи	1 460	1,64	2 018	1,2	558	38,2
Загальна сума резервів	-8 648	-9,74	-22 765	-13,56	-14 117	в 2,6 рази
Усього активів	80 165	90,26	145 118	86,44	64 953	81,0
Загальні активи	88 813	100	167883	100	79 070	89,0

Джерело: розраховано за даними офіційного сайту НБУ

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Залежно від фінансового стану банку керівництво банку має вибрати відповідну політику управління активами: агресивну, оборонну або помірну. У посткризовий період банки більше дотримуються помірної політики та комплексного підходу до управління активами і пасивами, складові якого представлені на рис. 3:

- встановлення лімітів ризику, рівнів доходів та делегування повноважень;
- прийняття рішень щодо рівнів ризику і доходу на операційному та портфельних рівнях, наприклад, кредитування, коригування структури балансу або хеджування;
- моніторинг профілю «ризик-дохід» на операційному рівні та рівні бізнес-підрозділів на відповідність стратегіям бізнесу та коригування фактичних результатів за даними звітності;

Рис. 3. Складові процесу управління активами і пасивами банку

Складові процесу управління активами і пасивами, представлені на рис. 3, інтегровані в єдину систему завдяки існуванню зворотного зв'язку між стратегіями бізнесу, прийняттям рішень і моніторингом. Управління активами і пасивами стає ефективним і успішним лише тоді, коли полегшує прийняття рішень і моніторинг ризиків і доходів.

Комітет з управління активами і пасивами (КУАП) є механізмом реалізації політики управління активами і пасивами, який має на меті встановлення основних напрямків та інструментів управління ризиками ліквідності та процентних ставок банківського портфеля. КУАП відповідає за прийняття рішень стосовно управління активами і пасивами, тоді як технічний підрозділ готує необхідний аналіз для прийняття рішень та будує моделі з управління активами і пасивами. Діяльність КУАП включає управління балансом в цілому, а також встановлення основних напрямків діяльності для узгодження їх зі стратегіями банку.

Для здійснення гнучкого управління фінансовою стійкістю банку, активами і пасивами, банківськими ризиками, включаючи процентний, банки використовують різні методи і підходи, а саме:

1. Класифікація активів і пасивів. Цей метод передбачає узгодженість активів і пасивів з точки зору управління процентним ризиком, їх мінливості і термінів залучення і розміщення.
2. Кореляційно-регресійний аналіз для визначення впливу основних факторів на результативність діяльності банку.
3. Стрес-тестування. Метод розгляду варіантів за принципом «а що буде, якщо...».
4. Оптимізація. Вирішення задачі лінійного програмування.
5. Використання концепції нейромережевого прогнозування.
6. Управління гепом. Метод оцінки чутливості процентної ставки за тривалістю залучення або розміщення ресурсів.

Зауважимо, що поняття розриву (гепу) посідає центральне місце в процесі управління активами і пасивами з двох основних причин:

- по-перше, це найпростіша міра експозиції до ризику процентної ставки;
- по-друге, це найпростіша модель, що пов'язує зміни процентної ставки з чистою процентною маржею.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Розрив процентної ставки – стандартна міра експозиції до ризику зміни процентної ставки. Існують два види розривів:

- розрив фіксованої процентної ставки: різниця між активами і зобов'язаннями з фіксованою ставкою.

- розрив змінної процентної ставки: різниця між чутливими до процентної ставки активами і зобов'язаннями, наприклад, 1-місячний LIBOR, 1-річний LIBOR, і т. д.

Ризик зміни процентної ставки – це ризик зміни рівня чистої процентної маржі (ЧПМ) внаслідок зміни рівня ринкових процентних ставок. Завдання полягає не тільки в максимізації ЧПМ, але й в досягненні стабільного її рівня.

Процентні доходи - Процентні витрати
Середні сукупні активи

При цьому намагання максимізувати ЧПМ шляхом залучення короткострокових коштів та вкладання в довгострокові активи призводить до збільшення процентного ризику, або до небезпеки зниження ЧПМ у разі зростання процентних ставок. У цілому по банківській системі чиста процентна маржа приймає досить високе значення – 5,79 %, однак внаслідок формування в значних обсягах резервів під кредитні ризики її обсяг виявився недостатнім для забезпечення прибуткової діяльності.

Актуальність підвищення ефективності управління активами і пасивами та процентним ризиком зумовлена тим, що більшість статей балансу генерують доходи та витрати, які чутливі до зміни процентних ставок. Внаслідок нестабільності процентних ставок нестабільними є і доходи. Будь-який учасник ринку, який позичає чи залучає кошти, наражається на ризик процентної ставки. Банк, що надає позику, застосовуючи змінну процентну ставку, наражається на ризик зменшення доходів через зниження процентних ставок на ринку. У разі залучення коштів банк може нести підвищені витрати, якщо ставки на ринку зростають. В обох випадках присутній процентний ризик, тому що доходи та витрати знаходяться у залежності від ставок на ринку.

Щоб управляти ризиком процентної ставки банківського портфеля, банк встановлює ліміти на чутливість чистої процентної маржі або чистої теперішньої вартості (NPV) (дисконтована оцінка різниці між активами та пасивами) до різких змін процентних ставок з метою забезпечення цільової прибутковості банку, яка слугує орієнтирами для його бізнес-підрозділів. Класичні показники прибутковості включають чисту процентну маржу для банківського портфеля, дохідність капіталу (ROE) банку в цілому та окремих операцій та дохідність активів (ROA).

Політики з управління ліквідністю та процентними ставками взаємозалежні, тому що очікувані розриви ліквідності вимагають в майбутньому залучення коштів або інвестування по невідомих сьогодні ставках, окрім випадків хеджування цих ризиків.

У зв'язку з цим ефективне управління активами і пасивами передбачає також мінімізацію ризику ліквідності, який розглядається з різних точок зору: як неспроможність залучити кошти за звичайною вартістю, як ризик ліквідності ринку або як ризик ліквідності активів. Ризик ліквідності активів спричиняється дефіцитом ліквідності, що більше стосується власне активів, ніж ліквідності ринку. Наявність ліквідних активів захищає банк від коливань ринкової ліквідності, тому що ліквідні активи дозволяють виконати короткострокові зобов'язання без залучення ресурсів ззовні.

Частіше всього в балансі банку депозити не відповідають позикам, а залежать від поведінки ринку. З метою зменшення розривів між активами і пасивами за строками погашення важливим є структурування залучених коштів з урахуванням часового профілю активів. Управління ліквідністю – це неперервний процес залучення нових коштів у разі дефіциту або інвестування додаткових ресурсів у разі їх надлишку (рис. 4). У разі дефіциту глобальні цілі управління ліквідністю полягають у досягненні цільового часового профілю розривів після залучення нових ресурсів. На рис. 4 розрив на дату t фінансується таким чином, що на поточну дату активи і пасиви рівні. Проте, на дату $t+1$ з'являється новий дефіцит, який вимагає нового фінансування. Сума коштів, що банк може залучити протягом даного періоду, обмежена. Є деяка верхня межа, що залежить від розміру банку, його фінансового стану і ринкової ліквідності. Крім того, важлива вартість ліквідності: банк не хоче залучати великі суми через побоювання понесення додаткових витрат, якщо ринкова ліквідність є низькою. Верхня межа часового профілю ресурсів повинна завжди бути вище часового профілю активів, в іншому випадку додаткове залучення може спричинити підвищені витрати.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

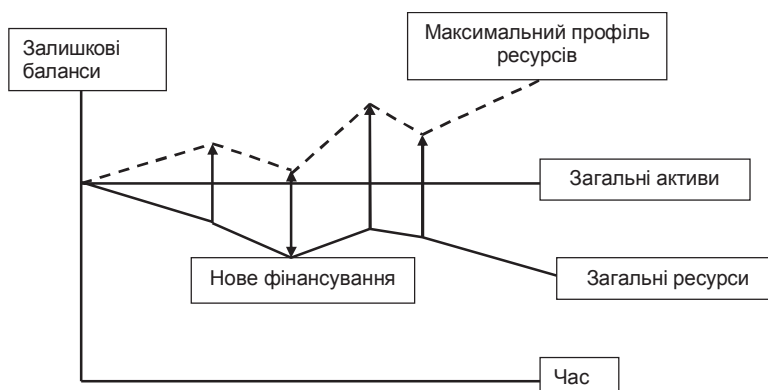

Рис. 4. Розрив та часовий профіль ресурсів

Дж. Сінкі розглядає управління банківським ризиком ліквідності як процес генерування коштів, необхідних для виконання контрактних зобов'язань або зобов'язань перед клієнтами, за розумної ціни в будь-який час [4, с. 661-662].

Планування ліквідності означає прогноз майбутнього попиту на банківські кредити, майбутні залучення депозитів та зміни відношення ринку до цих видів фінансової діяльності. Формування очікувань і методи прогнозування виступають важливими компонентами управління ліквідністю.

Очікування формують три базових фактори - інерція, екстраполяція і регресія [4, с. 678-679]. Перший фактор – очікування відсутності змін, збереження інерційного характеру розвитку подій. Другий – визначення майбутніх змін на основі екстраполяції даних в минулому періоді (завдяки збереженню інерційного розвитку). Третій фактор – «повернення до нормального стану». Він повертає значення параметру до нормального стану. Нехай в період t необхідно передбачити значення параметра X для періоду $t+1$. В якості параметра може виступати величина попиту на кредит, обсяг залучених депозитів або процентна ставка. Формула, яка враховує три фактори очікувань, буде мати такий вигляд:

$$X_{t+1} = aX_t + b(X_t - X_{t-1}) + c(X_t - X) + e_t, \quad (2)$$

де a , b , c – параметри або коефіцієнти елементів інерції, екстраполяції і регресії відповідно;

X – історична норма, апроксимуємо через ковзку середню;

e – елемент випадковості, який відображає вплив неврахованих факторів.

Необхідною умовою ліквідності банку є ліквідність балансу, яка визначається наявністю ліквідних активів та співвідношенням окремих статей активів та пасивів балансу, а також ліквідність ринку, яка означає можливість залучення коштів в необхідних обсягах на грошовому ринку за прийнятною ціною та/або реалізувати активи швидко і з мінімальними втратами вартості. На ліквідність банківського балансу впливають такі фактори, як співвідношення строків залучення ресурсів та строків розміщення коштів, структура активів, ступінь ризикованості активних операцій, структура пасивів, якість управління ліквідністю банком. Баланс банку вважається ліквідним, якщо стан банку дає змогу за рахунок швидкої реалізації активів по номінальній ціні покривати термінові зобов'язання за пасивами. Можливість швидкого перетворення активів банку в грошову форму для виконання власних зобов'язань зумовлена багатьма чинниками, серед яких головний – відповідність термінів та обсягів розміщення фінансових ресурсів термінам та обсягам їх залучення.

Балансовий ризик ліквідності значною мірою залежить від рівня ліквідності активів банків [5, с. 61]. Визначення рівня ліквідності активів передбачає оцінку рівня високоліквідних активів, якості активів та раціональності структури активів з т. з. ліквідності. За наявності високої частки проблемних активів, низької частки високоліквідних активів (первинного та вторинного резерву ліквідності) банк завжди матиме високий ризик ліквідності навіть при збалансованості активів і пасивів за сумами та строками [9].

Необхідною умовою ліквідної стійкості банку є узгодженість (збалансованість) динаміки високоліквідних активів («ліквідної подушки») та обсягів діяльності. У посткризовий період (2009-2011 рр.) високоліквідні активи Приватбанку (рис. 5) зростали вищими темпами – збільшилися в 3,1 рази (по банківській системі – в 1,7 рази), ніж загальні активи – зросли в 1,9 рази (в 1,2 рази).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

До того ж Приватбанк мав вищий рівень високоліквідних активів порівняно з банківською системою.

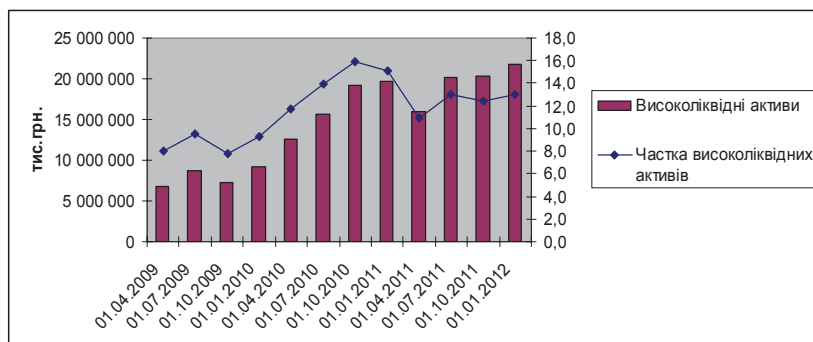

Рис. 5. Динаміка високоліквідних активів банку

Разом з тим для високоліквідних коштів (Y) характерна більш висока волатильність (рис. 6), ніж для активів (рис. 2). Коефіцієнт детермінації (R²) для аналітичного тренду (3) дорівнює 0,882 (для активів – 0,940). Відповідно до лінійного тренду (3) в середньому щоквартально високоліквідні активи банку зростали на 148 млн. грн.

$$Y = 1,774 + 0,148 \cdot t \tag{3}$$

$$R^2 = 0,882;$$

Для оцінки ліквідності активів необхідно контролювати частку високоліквідних активів (первинний резерв ліквідних коштів). Орієнтовно частка високоліквідних активів в загальних активах має становити на рівні 15 %-20 %. Банки, які мають низьку частку високоліквідних активів (менше 10 %), є надто чутливими до ризику ліквідності. Приватбанк має дещо вищу частку високоліквідних активів (13 %) порівняно з банківською системою (11,3 %).

Про зростання ризику ліквідності може свідчити і підвищена мінливість (волатильність) високоліквідних коштів (готівкові кошти, кошти в НБУ та кошти на вимогу в інших банках), яка визначається за формулою стандартного відхилення (σ) та коефіцієнту квадратичної варіації (K_σ)

$$\sigma = \sqrt{\sum (x_i - x_{сер.})^2/n}, \tag{4}$$

$$K_{\sigma} = \sigma/x_{сер.} \tag{5}$$

де x_i – обсяг високоліквідних активів в і-й день місяця;
 x_{сер.} – середнє значення високоліквідних активів за місяць;
 n – кількість.

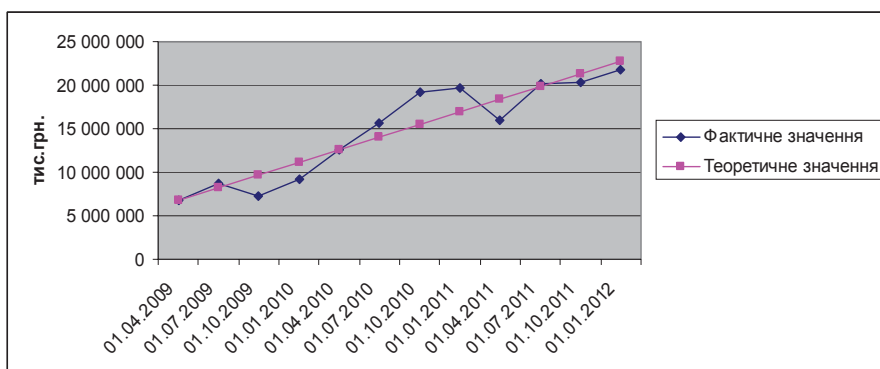

Рис. 6. Лінійна прогнозна модель високоліквідних активів банку

У таблиці 2 наведений розрахунок волатильності грошових коштів та їх еквівалентів, які становлять основу високоліквідних активів Приватбанку. Для банку коефіцієнт варіації приймає допустиме значення – 15,9 % (орієнтовне значення – не більше 20 %).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Таблиця 2

Розрахунок волатильності показника грошові кошти та їх еквіваленти [8]

Дата	Грошові кошти та їх еквіваленти	Ланцюгові темпи зростання	Відхилення від середнього	Квадрат відхилень
01.04.2009	6 843 774			
01.07.2009	8 691 016	1,270	0,159	0,0252744
01.10.2009	7 296 113	0,840	-0,271	0,0736774
01.01.2010	9 251 245	1,268	0,157	0,0246593
01.04.2010	12 514 976	1,353	0,242	0,0584924
01.07.2010	15 702 939	1,255	0,144	0,0206772
01.10.2010	19 140 240	1,219	0,108	0,0116552
01.01.2011	19 725 932	1,031	-0,080	0,0064539
01.04.2011	16 037 482	0,813	-0,298	0,088757
01.07.2011	20 152 123	1,257	0,146	0,0212074
01.10.2011	20 314 695	1,008	-0,103	0,0105821
01.01.2012	21 770 908	1,072	-0,039	0,0015408
		3,181		0,342977
Середній темп зростання за квартал		1,111	Дисперсія	0,0311797
Стандартне відхилення				0,1765778
Коефіцієнт варіації (волатильність), %				15,894504

При управлінні активами і пасивами банки мають приділяти особливу увагу контролю співвідношення депозитів суб'єктів господарювання та населення до наданих кредитів. Це дозволяє оцінити, наскільки банки залежать від зовнішнього фінансування. Чим вище значення показника, тим вищою ліквідністю володіє банк [4, с. 678]. За станом на 01.01.2012 р. по Приватбанку фондуювання кредитів, наданих суб'єктам господарювання та населенню, на 74,7 % здійснювалося за рахунок коштів, залучених від цих груп, тоді як по банківській системі – на 59 %.

Висновок. За результатами дослідження встановлено, що однією з основних причин збиткової діяльності банків України є неефективне управління активами і пасивами, що призвело до нераціональної структури активів і пасивів та зростання ризиків у діяльності банків і зниження їх фінансової стійкості.

Ефективне управління активами і пасивами банку означає вибір такої структури активів та пасивів, яка б забезпечувала досягнення цільової прибутковості, визначеної у стратегії розвитку банку, та мінімізувала ризики. Запропоновані методичні підходи та інструменти для комплексної оцінки ризику ліквідності активів банку за даними фінансової звітності у порівнянні з банківською системою з використанням економіко-статистичних та економіко-математичних методів дозволяють об'єктивно оцінити ризик ліквідності банків і тим самим сприяють підвищенню ефективності управління активами і пасивами банку як окремих банків, так і банківської системи в цілому.

Література

1. Шенаев А. О. Понятие финансовой устойчивости : ее показатели и условия обеспечения / А. О. Шенаев // Банковские услуги. – 2008. – № 4. – С. 26-31.
2. Фетисов Г. Г. Устойчивость банковской системы : Учебное пособие / Г. Г. Фетисов. – М. : Фин. Академия, 2002. – 256 с.
3. Бобрик М. М. Финансовая устойчивость коммерческого банка / М. М. Бобрик // Банковское дело. – № 8. – 2011. – С. 32-35.
4. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки-мл.; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1 018 с.
5. Маммаева Д. С. Об анализе активов коммерческих банков / Д. С. Маммаева // Деньги и кредит. – 2011. – № 4. – С. 41-44.
6. Роуз П. С. Банковский менеджмент : Пер. с англ. / П. С. Роуз. – М. : Дело ЛТД, 1995. – 477 с.
7. Буланов Ю. Н. Экономическое равновесие как основа стратегии акционерного банка // Банковское дело. – 2011. – № 8. – С. 48-51.
8. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Доступний з : www.bank.gov.ua
9. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – КНЕУ, 2007. – 600 с.

Bibliography

1. Shenayev A. O. Ponyatiye finansovoy ustoychivosti : ee pokazateli i usloviya obespecheniya / A. O. Shenayev // Bankovskie uslugi. – 2008. – № 4. – S. 26-31.
2. Fetisov G. G. Ustoychivost bankovskoy sistemy : Uchebnoye posobiye / G. G. Fetisov. – M. : Fin. Akademiya, 2002. – 256 s.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

---

3. Bobrik M.M. Finansovaya ustoychivost kommercheskogo banka / M. M. Bobrik // Bankovskoye delo. – № 8. – 2011. – S. 32-35.
4. Sinki Dzh. Finansovyy menedzhment v kommercheskom banke i v industrii finansovykh uslug / Dzhozef Sinki-ml.; per. s angl. – M. : Alpina Biznes Buks, 2007. – 1 018 s.
5. Mammayeva D. S. Ob analize aktivov kommercheskikh bankov / D. S. Mammayeva // Dengi i kredit. – 2011. – № 4. – S. 41-44.
6. Rouz P. S. Bankovskiy menedzhment : Per. s angl. / P. S. Rouz. – M. : Delo LTD, 1995. – 477 s.
7. Bulanov Yu. N. Ekonomicheskoye ravnesiye kak osnova strategii aktsionenogo banka // Bankovskoye delo. – 2011. – № 8. – S. 48-51.
8. Ofitsiyniy sait NBU [Elektronnyi resurs] – Dostupnyi z : www.bank.gov.ua
9. Upravlinnia bankivskymy ryzykamy: navch. posib. / L. O. Prymostka, P. M. Chub, H. T. Karcheva ta in.; Za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. L. O. Prymostky. – KNEU, 2007. – 600 s.

Надійшла 19.02.2012